

Izaja vsak četrtek
in velja s poštnino
vred in v Mariboru s
pošiljanjem na dom
za celo leto K 5.—
za pol leta „ 2.60
za četrta leta „ 1.30

Naročnina se pošilja
upravitelstvu v tiskarni
sv. Cirila, koroške
ulice št. 5. List se
pošilja do odpovedi.

Deležniki katol. tis-
kovnega društva do-
bivajo list brez po-
sebne naročnine.

SLOVENSKI GOSPODAR.

List ljudstvu v pouk in zabavo.

Posamezni listi dobé
se v tiskarni in pri
gospodu Novak-u na
velikem trgu po 10 h.

Rokopis se ne vra-
tajo, neplačani listi
se ne sprejemajo.

Za oznanila se plačuje
od navadne vrstice,
če se tatisne enkrat,
po 12 h, dvakrat 18 h,
trikrat 24 h.

Štev. 20.

V Mariboru, dne 18. majnika 1899.

Tečaj XXXIII.

Tridesetletnica ljudske šole.

Zadnjo nedeljo dne 14. maja je preteklo 30 let, odkar smo dobili sedanje šolske zakone, s kojimi se je dotedanja verska ljudska šola v liberalnem zmislju predrugačila. Konservativizmu, ali kakor se že bodi krščanski duh imenuje, kateremu je framaonski liberalizem bil tako dolgo stregel po življenju, se je porinil s tem nož v srce, in veselje, da se je to posrečilo, so razglaševale večerne razsvetljave po večjih mestih in himne po liberalnih časnikih. Kričalo se je, da je pri Kraljevem Gradcu l. 1866. zmagal le pruski ljudski učitelj, to se pravi, da je pruska vojska našo porazila le vsled višje ljudsko-šolske izobrazbe; zatorej se je morala v Avstriji šola cerkvi vzeti in v brezversko in sicer ob enem tako preustrojiti, da podaja več svetovne izobrazbe.

Dvojna laž je v teh besedah zadržana! Prvič 66. leta ni bila zmage kriva višja izobrazba pruskih vojakov, ampak podlegli smo, ker so pruske puške šestkrat hitreje streljale, ker je v odločilnem trenutku pruski vojski pruski kraljevič s svojim korom prišel v pomoč, in ker naše poveljstvo ni bilo za nič; druga laž pa je ta, da se je našemu ljudstvu tako pravilo, kakor da bi bila pruska šola brezverska. Toda pruska šola je bila verska in je še zdaj, celo Židje imajo tamkaj za-se verske šole; in ravno pri Prusih se od dne do dne bolje in glasneje naglašja, da mora ljudska šola verstvo močno gojiti. No, pa dobili smo l. 1869. novo šolo, z ozirom na katero so liberalci obljubovali, da bode Av-

strijo povzdignila na visoko stopnjo izobrazbe in moči, da bode njene narode osrečila in Bog si vedi, kaj vse.

Šola je jela delovati. Razsoden človek in pameten solnik je naprej vedel, koliko je vredna, in kakšnega sadu je od nje pričakovati, a liberalna meščanska masa, še zmage pijana, ni vprašala po uspehih. In zato je bila desetletnica ne manj hrupna od rojstnega dne.

Dvajsetletnica (1889) je že bila precej tiha. Pokazale so se posledice liberalizma; brezverstvo povsod in revščina v nižjih slojih, zlasti v kmetškemu stanu, in trezni so jasno spoznali, da šola ne le tega ne more odpraviti, ampak da še brezverstvo pospešuje in delavske moči kmetškemu stanu odteguje. Liberalni časniki so pa tolažili rekoč, počakati se mora, kajti sad nove šole pokazal se še le bode v drugem rodu.

Nastopil je drug rod, listi, ki se je solal v novi šoli, doteklo pa je tudi te šole tretje desetletje. Pričakovali bi, da bode ta rod hvaležen svoji učiteljici in jo proslavljal vsaj na dan, ko se ji je vrnilo leto tridesetokrat, ali glej, nikdo se je ni hvaležno spomnil, izvzemši tu in tam nekaterih liberalnih učiteljev, pa le bolj iz sovraštva do cerkve. O veliki vrednosti ljudske šole ne da se danes nikdo več prepričati, kajti izkustvo je lahko dovolj poučilo vsakega. Nikakor nismo toli kratkovidni ali celo zlobni, da bi vsa zla sedanje človeške družbe pripisovali šoli, nismo pa tudi nepravilni, da bi našim spodnještajarskim gospodom učiteljem ne dali, kar jim gre. Na glas izjavljamo, da so se ti vrli

možje v svoji ogromni večini z vsemi močmi do današnjega dne vestno trudili, da so vkljub šolskim zakonom, narodu našemu po šoli koristili, kolikor je bili mogoče. Dobro vemo, da marsikaterega ni plašila tudi črna škoda, le da narodu svojemu ni pridrževal, kar mu je velevalo slovensko pobožno srce. Vsakemu izmed teh ne zlat ampak diamanten križ na prsi! Srečno se sme šteti naše ljudstvo, ker je imelo doslej take učitelje, če se ozre po sosednih nemških ozemljih. Da bi vedno tako ostalo!

Ali vkljub temu se nam zdi umestno, da povodom tridesetletnice sedanje ljudske šole takorekoč javno pribijemo našo sodbo o njej, dasi se je že toliko pisalo in čitalo.

1. Šola ni verska, ona ne more versko pravno vzgajati, ker ste v to svrhu dve uri na teden premalo; da bi se pa versko-nravno vzgajalo po pouku v drugih strokah, na to se ni zanašati, ker je po § 2 osnovnih določil pouk v teh neodvisen od vpliva jedne ali druge cerkve, oziroma verske družbe. Ostane torej le dve uri pouka v svrhu versko-nravne vzgoje. Kje pa je vzgled, kje nava-
janje —?

2. Šoli je predpisane preveč učne tva-
rine; deca ne more v odmerjenem času toliko prebaviti in mora pogrešati vzgojo, s
kojo se učitelj pri najboljši volji ne utegne
mного pečati.

3. Deca ima preveč ur; toliko ur zapo-
redoma le znanosti phati v njo kakor slamo
v vojaško slamnico, ni zdravo.

4. Snov v učnih načrtih ni uvrščena z
ozirom na duševni razvoj otrok. V drugem

Listek.

Jeruzalemsko romanje.

(Piše prof. J. Zidanšek.)

14. Cerkev Božjega groba na Kal-
variji in njena svetišča.

Bilo je krasno nedeljsko jutro, ko smo se prvokrat zbudili v Jeruzalemu. Od vseh strani donel nam je na uho lepi zvonov glas, katerega smo že precej dolgo neradi pogrešati morali; po vseh katoliških cerkvah namreč, kakor tudi v krivoverskih, posebno v ruskih, naznanjala se je nedeljska služba Božja z dobro vbranim zvonjenjem ali bolje z nekim čudnim, pa mičnim pritrkavanjem ali vdarjanjem zvonov. Naša prva pot je bila zopet na Kalvarijo, ker ves nedeljski predpoldan bil je romarjem odločen samo za to, da izpolnimo svojo versko dolžnost t. j. da se udeležimo daritve svete maše, oziroma da jo sami opravimo, in pa da si natančno ogledamo cerkev Božjega groba in vsa njena svetišča.

V precejšnji zadregi sem zdaj, ker bi Vam moral naslikati in opisati znamenito cerkev Božjega groba, kar pa ni lahka reč; najrajši bi Vam rekel: Idite, pa pogledajte si jo sami, ker ravno zdaj ponuja se Vam najlepša

priložnost; saj Vam je pred kratkim iz bele Ljubljane došlo prijazno vabilo, da se udeležite, prve tedne meseca oktobra, prvega slovenskega romanja v sv. deželo. Moja srčna želja je, da bi se mnogo romarjev oglasilo in posebno še, da bi pobožni Štajarci pri tem ne zaostali, ker to romanje je po mojih mislih za nas Slovence velikega pomena. Ljubi rojaki! Oznamimo dejanski vsemu svetu, da smo res katoliški narod; pokažimo očitno, da se ne poganjamo samo za svoj zemeljski blagor, da se ne borimo samo za ljubi vsakdajni kruhek, ampak da nas navdajajo tudi vzvišene misli in plemeniti vzori! — Ko sem se vrnil iz jutrovnih krajev, nagovoril me je nek odličen gospod tako-le: «No, kaj pa imate zdaj od svojega jeruzalemskega romanja?» — Moram reči, da so me te besede zelo osupnile in razjarile. Moj Bog! Ali sem mar potoval v sv. kraje zato, da bi si kak krajcar zaslužil ali da bi tam dobro jedel in pil? Sram nas bodi takega zgolj posvetnega in nizkega misljenja. Kdor bi hotel pri tem romanju obogatiti in se zrediti ali odebeleti, ta seveda le naj ostane rajši doma; takih filistrov ali zapečnjakov ne mara videti sv. dežela; le naj sedijo doma za pečjo in hodijo v kuhinjo piskrov lizat. — Pa pravite: Romanje je težavno in nevarno; ne morem in ne smem tajiti, da je v tem

precej resnice; pa resnično je tudi, da čim večja je bila nevarnost ali nadloga, katero smo prestali, tem mogočnejši in lepši je spomin na njo. Sicer pa menim, da ne bo na morju nikake nevarnosti, ker meseca oktobra navadno burja in viharji ne razsajajo; če se pa v nekaterih želodcih kaka nevolja oglasi, velike škode ne bo nikomur napravila; ampak dotični romar se še bo pozneje doma lahko pobahal, da pozna — morsko bolezen. Iz Jafe v Jeruzalem in od tod v Betlehem potovati, pa itak za nikogar ni pretežavno; sicer se pa spodobi, da trpimo nekatere težave in neprijetnosti tam, kjer je naš Zveličar toliko bridkosti prestal zavoljo nas. — Najbolj neprilčno za nas Štajarce je menda samo to, da se ravno isti čas pri nas vrši trgatve v vinogradih; a kdor ima nekaj dobre volje, vedel bo tudi to oviro odpraviti; najtežavnije in poglavitno je le, da se človek trdno odloči, vse drugo se ležje premaga; torej hajd v Jeruzalem, kdor ima nekaj korajže v srcu in dovolj denarja (130 gold.) v žepu! —

Kaj ne, da sem malo zašel na drugo polje? «Nam že zopet vhaaja v puščavo,» bodo nekteri rekli; ne, v puščavo ne pojdem več premišljevat, ako me posebne razmere in okoliščine ne prisilijo; vrnimo se torej na Kalvarijo; ker pa vsi ne morete potovati v

šolskem letu začeti s slovnico, v tretjem in četrtem toliko zemljepisja itd.!

5. Šola je premalo praktična; čitanje, pisanje in računanje se premalo vadi, vsa šola pa ni tako urejena, da bi pripravljala ob enem na praktične razmere po mestih, po kmetih.

6. Na izobrazbo učiteljev bi se moralo skrbneje gledati; v pripravnico, če se še sploh nahaja pri učiteljski, sme vstopiti vse, kar se oglasi, kakšen je potem pouk; vzgojeslovje z dušeslovjem že v drugem letu itd.

7. Metoda, po kateri se v ljudski šoli poučuje, v splošnem ni mnogo vredna, ker otroka ne vzgaja k samostalnosti; vedno da bi ga s prašanji cukal; ko ga pa prepustiš samemu sebi, pa nič ne ve.

8. Šola razmerno preveč stane, mnogo več, nego je vredna. Leta 1848. hodilo je v Avstriji v ljudsko šolo 1,425.000, leta 1875. 2,150.000, leta 1896. 3,400.000 otrok; stala pa je leta 1848. 2,800.000 gld., leta 1875. 9,000.000 gld., leta 1896. 45,000.000 gld.; leta 1896. bilo je ne celo trikrat toliko otrok ko leta 1848., stala pa je šola 16krat več.

9. Šola nima šibe strahovalke. Star pregovor pravi: »Šiba novo mašo poje,« in kar pravijo pregovori, to dokazovala je izkušnja sto in sto let, da je neoporečna čista resnica. In Slomšek, najboljši in najmodrejši oče slovenskega naroda in dece posebej, je djal: »Šiba naj otroke modro strahuje, potem se mladeniču palice bati treba ne bo, in tudi moža ptuja vrata po petah tolkla ne bodo.« Samoumevno, da zahtevamo le zmerno in pravično rabo šibe v šoli.

In 10. Šola in učiteljem velevala jih premnogo, a prijateljev premalo. Vsak, ki tudi ne sedi v tem ali unem šolskem svetu, najde tu prelahko podpore, če gre nad šolo ali učitelja, čisto gotovo pa (in to z ozirom na naše kraje), če je šolski svet po večini nemčurški, in se rovar poteguje za nemško korist. Tako je šola v splošnem postala torišče za politične in druge strasti raznih pustolovcev, najčesče takšnih, ki z ničim drugim komandirati nimajo.

Ob tridesetletnici sedanjih šolskih zakonov ne moremo izraziti primernejše želje, nego da se kmalu nadomestijo z drugimi boljšimi, ki se bodo več ozirali na krščanske in praktične potrebe mladih državljanov.

Zakaj in kako se nam je treba združiti?

II. Kako tone obrtništvo.

Delavec je že nemanič, a obrt se pogreza bolj in bolj v nemaništvo (proletariat).

sv. kraje, zato hočemo vsaj v duhu obiskati cerkev Božjega groba in si živo predstaviti njeno podobo. Ta cerkev stoji ravno vrh Kalvarije; nekaj so bili tam vrti in rodovitna zemlja, a dandanes je ves okraj s hišami pozidan; nekatere stavbe so celo k cerkvi prizidane in zato ni mogoče okoli nje iti in si je od zunaj ogledati. Površje kalvarijskega hriba, kolikor ga obsega cerkev Božjega groba, je seveda vzravnano in plano; samo dve skali še molita iz zemlje, kakor v starih časih in sicer velika pečina, na kateri so križi stali, druga pa manjša, v kateri je Božji grob. Zato je v tej cerkvi pravzaprav dvojje nadstropij ali razločujejo se 3 deli; srednji in največji, v katerem je kapela Božjega groba; zgornji na najvišji Kalvarijski skali, ki se navadno imenuje Golgota, in slednjič spodnji, ali podzemeljski, kjer je kapela sv. Helene. Že iz tega je razvidno, da cerkev Božjega groba ni taka, kakoršne so navadno naše farne cerkve in podružnice; stolpa pri cerkvi ni; nekaj je bil, pa so ga podrli neverniki; tudi velikih vrat ni tam, kjer bi jih mi pričakovali, in je sploh pri celi cerkvi le eden vhod, namreč od južne strani. Tukaj pred cerkvijo nahaja se tudi precej velik, s kamenitim tlakom pokrit trg, na katerem prodajajo različni tržci rožne vence in razne druge stvari, a tem prostoru

Pred kakima dvema tjednoma je slikal na občnem zboru dunajske črčljarske zadruge nje načelnik Bica žalostno hiranje rokodelstva: kako mnogokrat predelajo cele noči, da se kolikor toliko prestražajo; če se razmerje v kratkem ne vzboljša, propadejo v nemnogi letih vsi črčljari. Tožil je, da vlada ničesar ne stori v njih prospeh. To zadnje je rečeno nekoliko prehudo. Poslednji čas je vlada razno-kaj poskusila, da bi podprla mal obrt v groznem boji njegovem za »bitje ali nebitje«. Skrbi za boljšo strokovno izobrazbo z mojsterskim in strokovnim poukom ter z vedno maloobrtnej razstavo na Dunaji in obdobjnimi razstavami po drugih krajih; daje za drugam stroje in razna pomagala ali na posodo ali pa na izčasbo (da jih izplačujejo v malih obrokih); nastavitvi se trudi tudi učitelje potovalnike, da bi s kraja v kraj poučevali rokodelce v spretnosti. Prizadeva se tudi priskrbeti jim surovinskih in prodajalnih skladišč, kjer bi skupno in cenejše kupovali surovine in skupno in lažje prodajali svoje izdelke. Kajpada je vse to samo polovičarsko; toda korenito pomagati je mogoče samo, če se izpremeni celo sedanje gospodarstveno stalo. A tega se dosedaj vsi imenitniki in ugledniki bojé. Mnogi žele, da se splošno raztegne, tudi na tvorničarje, obrtno usposobilo; toda v sedanjih razmerah, ko stiska ves svet kruto tekmarstvo, bi to samo za sebe imelo malo uspeha, z druge stani bi pa vzela prav mnogim delavcem kruh izpred ust. Tudi prisilne zadruge, ki so se ne še davno uvele, ne vzmoroje dosti. Bavarec Paulus, ki je bil poslan proučevati jih, pravi svojim krajanom naravnost: Ne pričakujte mnogo dobrega od takih obveznih zadrug; ne prinašajo kaj posebnega. Poleg njih in preko njih so se ustanovila svobodna zdruštva, katera uspevajo bolje. Tako je osnovalo n. pr. 40 graških črčljarijev skupno nakupovalnico, da jim nakupuje na debelo usnje in druge njih potrebščine, a oni v njej dobivajo vse to ceneje in boljše. Take osrednje nakupovalnice in prodajalnice, kjer bi skupno prodajali svoje proizvode, nasvetavam prav odločno, posebno v Celji in Mariboru, za vsak obrt posebej, in za vse obrtnike celega okrožja. Vlada jih bo, kakor jih drugod, gotovo rada podpirala s precejšnjimi podporami: Človek obrača, Bog obrne; a Bog ne obrne (in vlada še menj), če človek ne obrača.

Toda zasegal sem že nekoliko prenaprej. Kako gre sedaj rokodelcem?

Šajher piše v že omenjeni knjigi str. 51 o nekem poštem črčljariju: Dve tesni sobici ima za stanovanje in delavnico in kuhinjo ob enem. Dela za nekega oblekarničarja (prodajalničarja obleke); trdi, da prodaja

je vsak dan videti ljudi vsake vrste, vsakega stanu in vsake barve v najčudnejših nošah; tu se bližajo Božjemu grobu zastopniki menda vsake narodnosti in vsake vere celega sveta; najbolj hudo gledali so nas avstrijske katoličane krivoverski popi. — Čegava pa je cerkev Božjega groba, ali ni naša? Ne; žalibog, da ni katoliška, ampak — turška in zato vidiš v njej svojo pobožnost opravljati razne krivoverce, kakor tudi muhamedane s svojim fesom ali turbanom na glavi; mi katoličani ali latinci, kakor nas tam imenujejo, imamo v svoji oblasti le nekatere kapelice; pri Božjem grobu so pa določene ure, kedaj smejo tam maševati ali katoliški duhovniki ali ruski ali armenski itd.

Kdo in kedaj je to cerkev postavil? Brezbožni rimski cesar Hadrian je Kalvarijo kristjanom vzel in na njenem vrhu sezidal pagansk tempel neki boginji na čast; Božji grob pa je dal zasuti, da bi kristjani ne vedeli več, kje so ti tako sveti kraji. A cesar Konstantin v 4. stoletju je tisti tempel razdejel in tudi Gospodov grob zopet našel; bil je v zemlji skrit in pokrit, pa celo nepoškodovan; postaviti je dal potem okoli Božjega groba krasno okroglo cerkev, kakršni pravimo rotunda in od katere se še temeljni zidovi dandanes nahajajo. V 12. stoletju dostavili so križarji na vzhodni strani

on svoje izdelke mnogo bolje nego njegovi tovariši, ker se njegovo obuvalo razpečava posebno izbirnim odjemalcem. Plačuje 12. gld. stanovnine na mesec. Oženjen je, ima štiri otroke in tri vajence. Vseh teh devet oseb prebiva in spi v teh dveh ozkih izbicah Hranijo se takole: Zjutraj dve deki prave in šest dek nadomestne kave in 12 dek sladkorja — stane 13 kr.; opoludne: ravno tisto, za malico: isto; zvečer jedno kilo krompirja in včasih za poboljšek: za 10 kr. klobase. Vsak dan se pripojé za 30 kr. mleka in kruha. Vsako nedeljo, če je mogoče, se kupi tudi $\frac{7}{10}$ do jedne kile mesa. Vseh devet oseb tedaj zajé na dan — na dragem Dunaju! — samo jeden goldinar. Več ne smejo, da zmagajo stanovnino, davek, obleko itd. In njemu se še dobro plačuje, kakor sam zatrjuje, kako se godi še le drugim! Delajo od ranega jutra do poznega večera, in mnogokrat mora dvajstletna njegova hčerka tudi maličiti se pri šivalnici do kasne polnoči! Vsi trije vajenci spé v jednej postelji! Živé tedaj vsi do malega ob samej slabotnej kavi. Drugega izkuhati gospodinja niti ne utegne, ker mora celi Božji dan možu pomagati, ni minute preveč ne sme zamuditi, da še tako gre, kakor gre.

Tkalec na deželi zasluži mnogokod samo po največ 120 gld., mnogokrat samo 60—90 gld. na leto. Kako preživlja sebe in svoje! Kako oblači?!

Čital sem v »Vaterlandu« l. 1890, kako je preiskoval tedanji poročevalec obrtnega odseka, Ebenhoch, razmere rokodelske in kaj je našel. Pretreslo me je vsega. Pripoveduje: Vstopimo v snažno, pa ubožno sobo, ki je ob enem delavnica. Mojster, razmeroma še mlad, sedi ob trhljej mizi. Na pol oslélpel je od dela in pač tudi od solz, ki mu jih iztiska siroččina njegove družine. Ima dva otroke. Stanovnine na mesec plačuje 12 gld., zasluži pa na teden povprek 5—6 gld. Ima tedaj bornih 10 gld. na celi mesec za vso družino za hrano, obleko in vse drugo! Mnogokedaj je tudi brez dela. Otročka se presrečno ozirata v očeta — ne vesta še siromačka, kako sirotna da sta.

Drug črčljari ima jedno sobo, kjer stanuje on z ženo in petimi otročiči, in jedno izbico, kamor mu hodijo za malo plačilo drugi siromaki samo prenočevati. Ozki hodnik mu je za kuhinjo. Plačuje stanovnine na mesec 11 gld. in pol. Zasluži povprek 4—5 gld. na teden. Žena krošnjarica s prestami. Če nima dela, kakor se zgodi mnogokrat, prisluži tudi on nekaj malega z istim prodajanjem. Šivalni stroj je že davno moral prodati. Hrana: opoludne se namaže nekoliko surovega masla na kos komisa; to jih mora preživeti do večera

lepo veliko cerkev s 3 ladijami, ki je obsegala 5 zadnjih postaj sv. križevega pota in ki še pravzaprav dandanes stoji; seveda ni več taka, kakor je bila v srednjem veku in jo je sploh težko spoznati za staro križarsko cerkev, ker se je mnogo predrugačilo in prizidalo; najbolj jo je oškodoval strašanski požar l. 1808, ko ji je ogenj vzel vso lepoto; od tega časa se posebno krivoverci šopirijo na tem mestu, ker so mnogo pomagali pri popravilu in pozidanju pogorele cerkve.

Ko vstopimo v cerkev Božjega groba, ponuja se nam takoj prav žalosten in za ves krščanski svet sramotilen prizor; hitro od vhoda na levo stran sedijo na vzvišenem tlaku muhamedanski vojaki, ki glasno kramljajo, tobak kadijo in kavo pijejo; to je turška straža, ki zjutraj ob 5. uri cerkev odpira, zvečer ob 7. uri pa zapira in ki skrbi, da se tam ne pripeti kakšen nered ali prepir; navadno le takrat poseže vmes, kedar se med seboj stepejo — kristjani različnega veroizpovedanja. Romar se tu nehote spominja tistih rimskih vojakov, ki so stražili Zveličarjev grob. Nekaj stopinj pred nami zapazimo na tleh čez 2 m. dolg in čez 1 m. širok rdečkast kamen; mislili bi, da je tu žrf ali raka; a to je kamen maziljenja, ker zaznamlja kraj, kjer sta Jožef Arimat. in Nikodem mazilila telo Jezusovo. Večkrat je tu